

AHİLİK

ULUSLAR ARASI SEMPOZYUMU

“KALİTE MERKEZLİ BİR YAŞAM”

BİLDİRİ KİTABI

AHİ EVRAN

Yıldız Kent KAYSERİ

KAYSERİ - 2011

BAZİ RİFÂÎ FÜTÜVVETNAMELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Prof. Dr. M. Saffet SARIKAYA*

Özet

Ahilik farklı tarikat gruplarını bünyesinde barındırmaya uygun bir yapıyla teşkilatlanmıştır. Bu durum teşkilatın el kitapları konumundaki Fütüvvetnamelere de yansımıştır. Böylece Bektaşilik, Mevlevilik, Rifailik gibi farklı tarikat zümrelerine ait Fütüvvetname örnekleri ortaya çıkmıştır. Bu eserler, gerek ahi/fütüvvet teşkilatı gerekse mensubu oldukları tarikatların erkân ve adabı hakkında ilk el kaynaklar durumundadır. Zira bir taraftan geleneğe bağlı olarak Ahilikle ilgili unsurları diğer taraftan nispet edildiği tarikat geleneğine bağlı olarak onlarla ilgili unsurları içerir. Bu unsurlar Anadolu coğrafyasında gelenek olarak öncelenen Ahiliğin diğer tarikat zümreleri üzerindeki tesirlerini ve toplumdaki devamlılığın nasıl sağlandığını göstermesi bakımından önemlidir.

Bu bildiri de konu Rifailiğe dair bazı Fütüvvetnameler çerçevesinde incelenmeye gayret edilecektir. Değerlendirmeye aldığımız Rifai Fütüvvetnameleri İstanbul'un çeşitli kütüphanelerinde tespit ettiğimiz; *Fütüvvetname-i Yasin er-Rifâî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi, Nu: 2532/1; *Fütüvvetname*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, Nu: OE-Yz-001926; Nu: OE-Yz-001692; Nu: OE-Yz-00697/3; Nu: OE.Yz-001311; Nu: OE.Yz.-001583; *Tarikat-ı Rifâiyye*, Nu: Bel.Yz-00543 yazma nüshalardır.

Anahtar Kelimeler: *Fütüvvetname*, Ahilik, Rifâîlik, Ahi/fütüvvet geleneği

An Evaluation About Some Rifai Futuwwatnamas

Abstract

Akhism had been organized with the an appropriate structure to accomodate the different tariqa groups. This stituation had reflected the Futuwwatnamas which organization's handbooks. Thus, the different Futuwwatnama samples belonging Baktashi, Mawlawi, Rifâî, had appeared. These books are first-hand sources about both of akhism/futuwwat organization and adab and arkan, rituels of tariqas which they are members. Because, these books contents on the one hand, elements depending on Akhism, on the other hand, elements depending on traditional of

* Bu çalışma TÜBİTAK 110K317 proje çerçevesinde hazırlanmıştır.

* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, İSPARTA.

tariqas. These elements are important to show the influences of Akhism on the other tariqas and providing how the continuity in the geography of the Anatolian.

In this paper, the subject will be examined within the framework of some Rifâî Futuwwatnamas. Rifâî Futuwwatnamas which we evaluated, are manuscripts which we determined from the various libraries in Istanbul, *Fütüvvetname-i Yasin er-Rifâî*, Süleymaniye Library Hacı Mahmut Efendi, Nu: 2532/1; *Fütüvvetname*, İstanbul Metropolitan Municipality Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, Nu: OE-Yz-001926; Nu: OE-Yz-001692; Nu: OE-Yz-00697/3; Nu: OE.Yz-001311; Nu: OE.Yz.-001583; *Tarikat-ı Rifâiyye*, Nu: Bel.Yz-00543

Key words: Futuwwatnama, Akhism, Rifâî, tradition of Akhi/Futuwwat

Giriş

Ahilik farklı tarikat gruplarını bünyesinde barındırmaya uygun bir teşkilat yapısına sahiptir. Bu durum teşkilatın el kitapları konumundaki Fütüvvetnamelere de yansır. Böylece Bektaşilik, Mevlevilik, Rifâîlik gibi farklı tarikat zümrelerine ait Fütüvvetname örnekleri ortaya çıkmıştır. Bu eserler, gerek ahi/fütüvvet teşkilatı gerekse mensubu oldukları tarikatların erkân ve adabı hakkında ilk el kaynaklar durumundadır. Zira bir taraftan fütüvvet geleneğine bağlı olarak Ahilikle ilgili unsurları, diğer taraftan nispet edildiği tarikat geleneğine bağlı olarak tarikatla ilgili unsurları içerir. Bu unsurlar Anadolu coğrafyasında gelenek olarak öncelenen Ahiliğin diğer tarikat zümreleri üzerindeki tesirlerini ve toplumdaki devamlılığının nasıl sağlandığını göstermesi bakımından önemlidir.

Bu bildiri de konu Rifâîliğe dair bazı Fütüvvetnameler çerçevesinde incelenmeye gayret edilecektir.¹⁵⁴ Değerlendirmeye aldığımız Rifâî Fütüvvetnamelerinden birisi Süleymaniye Kütüphanesinde diğerleri İBB Atatürk Kitaplığında bulunan yazma nüshalardır. Bunlar;

Fütüvvetname-i Yasin er-Rifâî, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi, Nu: 2532/1, 53 varak, her sayfada 21 satırlı rika ile yazılıdır.

¹⁵⁴ Rifâîlik 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da görülmeye başlamıştır. Arap kökenli bir tarikat olmasına rağmen Türkler arasında tutunmasını Gölpinarlı, tarikatın Anadolu'da fütüvvet geleneğiyle hemhal olmasıyla izah etmektedir. Tarikatın İstanbul'a girişi ise oldukça geç bir dönemdedir. 16. yüzyılın ikinci yarısındaki münferit temsilcilerden sonra 18. yüzyılda Mehmet Hadîdî (ö. 1756) bir âsitane kurarak tarikatı örgütlemeyi başarabilmiştir. Abdülbaki Gölpinarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı" *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1949-1950, c. XI, 72; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, 548. Bundan sonra çeşitli şeyhler tarafından temsil edilen tarikat özellikle II. Abdulhamid zamanında nakibü'l-eşraflık yapan Ebu'l-Hüda es-Sayyadî zamanında güçlenmiştir. (Mustafa Tahralı, Rifâiyye, *DİA*, İstanbul, c.35, 2008, 100-101.

Fütüvvetname, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Nu: OE. Yz.-001583, 44 varak, her sayfada 12 satırlı rika yazılıdır.

Fütüvvetname, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Nu: OE.Yz-001926, 40 varak, her sayfada 13 satırlı ve nesih yazılıdır.

Fütüvvetname, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Nu: OE.Yz-001311, 59 varak, her sayfada 11 satırlı ve nesih yazılıdır.

Fütüvvetname, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, Nu: OE-Yz-001692, 9 varak her sayfada 27 satır ve nesihle yazılıdır.

Fütüvvetname, İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin, Nu: OE-Yz-00697/3, 5 varak 22 satırlı ve rik'a ile yazılıdır.

Tarikat-ı Rifâiyye İBB Atatürk Kitaplığı, Nu: Bel.Yz-00543, 54 varaklık her sayfada 10 satırlı nesih yazılı nüshalardır.

Fütüvvetname Nüshaları Üzerine

Bu nüshaların incelemesinden edindiğimiz intiba *Fütüvvetname-i Yasin er-Rifâi*'nin, gerek yazılış zamanı gerekse içeriği bakımından diğer nüshalara kaynaklık etmiş olduğudur. Zira eserin nispet edildiği Yasin eş-Şami er-Rifâi 18. yüzyılın üçüncü yarısında yaşamıştır.¹⁵⁵ Gölpınarlı bu eserin şeyhin halifelerinden Muhammed Tahir b. Abdullah (ö. 1812)'in *Minhacu'l-Müridin* adlı eserinin son faslı olabileceğini belirtir. Eserin yazılış tarihi olarak da 1221/1806-7'yi verir. Burada zikredilen diğer *Fütüvvetname* nüshaları ise büyük ölçüde daha sonraki bir dönemle tarihlendirmeyi gerektirecek bulgulara sahiptir. Örneğin diğer nüshalara göre daha tertipli bir nüsha hüviyetindeki OE. Yz.-001583 numaralı nüsha 11 Rebiulahir 1302/28 Ocak 1885 istinsah tarihlidir. Diğer nüshalarda istinsah tarihi yoktur.

OE. Yz-001926 numaralı nüsha diğerleriyle benzer içeriğe sahip olmakla birlikte eserin başlangıcı farklıdır. Esere istiare usulüyle ilgili bilgiden sonra yılanlar ve akrepler hakkında uzun açıklamalarla başlanır ve bunların sokmasına karşı okunacak dualar ayrı ayrı nakledilir. Rifâi tarikatında kullanılan kılıç, hançer, gül, şiş, topuz gibi çeşitli aletler ve bunların kullanımıyla ilgili detaylı bilgiler verilir.¹⁵⁶ Sonra şerbet verme usulüyle ilgili bahisle devam edilir. 9b-13b arasında

¹⁵⁵ Muslu, Mehmet Hadîfi'nin bazı halife adlarını zikrederek bunlardan Yasin Efendi'nin şeyhinden sonra posta oturduğunu belirtir; ancak Yasin Efendi'nin vefat tarihini vermez. Yasin Efendi'nin bazı halifelerinin vefat tarihlerinin 1796, 1812, 1821 olarak verilmesi onun 18. yüzyılın üçüncü yarısında yaşamış olma ihtimalini güçlendirmektedir. Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, 550; A.Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı", 71.

¹⁵⁶ *Fütüvvetname*, OE.Yz-001926, 1b-6b.

hilâfet töreni verilir.¹⁵⁷ 13b’de metne ara verilmeksizin “*el-Faslu’s-sâmini aşera, fi beyânî kavâid ve erkân-i tezyîn ve tarik-ı Rifâiyye...*” başlığıyla Şeyh Ahmed Rifâî ve Şâmî Şeyh Yâsin’e dua ile başlayan bir fasılla yeniden şerbet verme usulleri anlatılır. Bu fasıl muhtemelen Gölpinarlı’nın haber verdiği Muhammed Tahir (ö. 1812)’in *Minhacu’l-Müridin* adlı eserinin son faslı olarak *Fütüvvetname-i Yasin er-Rifâî*’yle benzer bir içeriğe sahiptir.

Aynı benzerlik OE. Yz.-001583 numaralı nüsha için de söz konusudur. Ancak her iki nüsha da hilâfet merasiminin anlatımıyla sona erer. Bununla birlikte fütüvvetle ilgili fasılın sonunda Ahmed er-Rifâîye ait tarikat ve nesep silsileleri verilmiş ve nesep silsilesi Hz. Adem’e kadar ulaştırılmıştır.¹⁵⁸

OE.Yz-001311 varak sayısı bakımından hacimli gibi görünmekle birlikte yazı karakteri bakımından diğerlerine benzer bir hacimdedir. Eser şerbet verme usulleriyle başlar¹⁵⁹. Sonra “*Fî beyân-ı ahd*” başlığıyla bir fasıl açar.¹⁶⁰ Daha sonra çavuş ve sancakdar merasimleri ve hilâfet merasimleri anlatılır.¹⁶¹ Konuların anlatımı diğer Fütüvvetnamelere göre biraz daha farklıdır. Bu durum muhtemelen, ahd alan müride telkin verildiğinde “*eğer Sa’di olursa, kum ya Seyyid Sa’d b. el-Cibâvî; eğer Bedevî olursa kum ya Seyyid Ahmed el-Bedevî, deyüb telkin ede*”¹⁶² ifadesinde görülen Rifalîğin farklı bir koluna mensubiyetten kaynaklanmaktadır. Eserin merasimlerin anlatımından sonraki kısmı, günlük evrat, Rifâî geleneğindeki gül, topuz, şiş vb. aletlerin kullanımıyla ilgili dualar, nefis mertebelerinin yerleştirildiği vefkler vb. şeyleri içermektedir.¹⁶³ Eserde diğer nüshalarda gördüğümüz fütüvvetle ilgili fasıl yer almaz.

OE-Yz-001692 ve OE-Yz-00697/3 numaralı nüshalar hacimleri bakımından diğerlerinden daha küçük nüshalardır. Birbirinden kopyalandığı anlaşılan bu nüshalar sadece Rifâî tarikatındaki hilâfete yükseltme merasimini içerirler. Konuyu *Tarik-ı Ahmed el-Bedevî ve Seyyid Ahmed er-Rifa’î (Kuddise Sırrahûmâ)*

¹⁵⁷ *Fütüvvetname*, OE.Yz-001926, 9b-13b.

¹⁵⁸ *Fütüvvetname*, OE. Yz.-001583, 29a-30b; *Fütüvvetname*, OE.Yz-001926, 32 a-b.

¹⁵⁹ *Fütüvvetname*, OE.Yz-001311, 1b-8a.

¹⁶⁰ *Fütüvvetname*, OE.Yz-001311, 8b-18b.

¹⁶¹ *Fütüvvetname*, OE.Yz-001311, 18b-25b, 25b-38a.

¹⁶² *Fütüvvetname*, OE.Yz-001311, 24a,

¹⁶³ *Fütüvvetname*, OE.Yz-001311, 38a-59a.

Üzere Hilâfet Şurûtu ve Erkânı ve Esrâr-ı Darb-ı Şedd ve Ahz-ı Hayâ ve Sâir Esrarlardır başlığıyla naklederler.¹⁶⁴

Tarikat-ı Rifâiyye başlıklı Bel.Yz-00543 numarada kayıtlı nüsha ise diğerlerinden farklı bir tertip ve içeriğe sahiptir. Bu nüsha üzerine yaptığımız bir çalışmaya¹⁶⁵ binaen eserin eksik bir Fütüvvetname ve muhtemelen mezkûr nüshalardan farklı bilgi kaynaklarına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Eser "*Tarikat-ı Rifâiyye'ye Girme Âdâbı*" başlığını taşır. Mukaddimeden sonra, talip olmak isteyen kimseye âdâb-ı tarikat-ı Muhammediyyeyi bilmek farz-ı ayn olduğunu beyan ile başlar ve bunları açıklamaya girişir.¹⁶⁶ Sonra muhibbin niyaz duruşu, oturuşu ve fukaraya ateş, su ve kahve verirken nasıl hizmet etmesi gerektiği tafsilatıyla anlatılır. Bu kısım, tarikata girmek isteyen muhibde bulunması ve bulunmaması gereken sıfatların sıralanmasıyla tamamlanır.¹⁶⁷ Bundan sonra nim-tarikle ilgili âdâb ve onun huzura çıkması anlatılır, nim-tarikin uyması gereken erkân ve âdâbları sıralanır.¹⁶⁸ Şerbet verme usulleri açıklanır.¹⁶⁹ Eserde, Rifâiyye kisvelerinin çeşitli sembolik anlamlarıyla tasvir edilir. Eser talibe tevbe telkini ve salâvat verilmesi ve çeşitli nasihatlerle biter.¹⁷⁰

Eserde bilvesile teberrâ ve tevellâdan bahsedilerek *Hanedan-ı ehl-i beyti rasulüllahı sevmek ve bilmek her bir mümin muvahhid üzerine farz-ı ayndır.... zira ehl-i beyti Rasul esas-ı dindir. Esas-ı dini bilmeyen kimse nasıl o dindenim diye dava edebilir*"; vb. şeyler söylenip Ehl-i beyt, on iki imam ve on dört masum sıralanır ve oniki imam hakkında tafsilat verilir.¹⁷¹

İncelediğimiz nüshaların en eskisi görünümündeki *Fütüvvetname-i Yasin er-Rifâi'*nin mukaddimesinde eserin müellifi, tarikat pîri Ahmet er-Rifâi'nin adını andıktan sonra "bu tarikatın halifellerinden olduğunu, şeriatte pîri, tarikatte rehberi,

¹⁶⁴ Bu nüshalar üzerine "*Bir Rifâi Fütüvvetnamesi Üzerine İnceleme*" adlı M. Necmettin Bardakçı ile birlikte yayın aşamasında olan bir çalışmamız bulunmaktadır.

¹⁶⁵ "Türkiye'deki Bektaşî-Alevî Kültürüne Dair Farklı Bir Çevre: Bir Rifâi Risalesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, yıl:1, sayı:1, Ankara 2011.

¹⁶⁶ *Tarikat-ı Rifâiyye*, Bel.Yz-00543, 1b-10b.

¹⁶⁷ *Tarikat-ı Rifâiyye*, Bel.Yz-00543, 11b-17a.

¹⁶⁸ *Tarikat-ı Rifâiyye*, Bel.Yz-00543, 17a-25a, 37a-41b.

¹⁶⁹ *Tarikat-ı Rifâiyye*, Bel.Yz-00543, 45a-50.

¹⁷⁰ *Tarikat-ı Rifâiyye*, Bel.Yz-00543, 50b-53a.

¹⁷¹ *Tarikat-ı Rifâiyye*, Bel.Yz-00543, 26a-36b.

hakikatte mürşidi ve marifette kelîm-i azîzi ve üstadı ve şeyhi Şamî eş-Şeyh Yasin'den istima' ve ahz u kabul eylediği minval üzere tarikata girmek isteyen bir muhibbe yedi çeşit şerbet verilebileceğinden”, bahisle konuya girer ve şeyhini “*merhum ve mağfur*” olarak anar.¹⁷² Dolayısıyla eserin şeyh Şamlı Yasin'in halifelerinden biri tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Müellif, ya şeyhinin izniyle eseri yazdığı için veya beyan ettiği gibi ondan öğrendiği erkân, adap ve usulü metne dönüştürdüğü için eseri şeyhine nispetle adlandırmıştır.¹⁷³ Eserde muhibbin cezbesini belirleyecek şerbetin sırayla nefes, sirke, süt, siyah üzüm, hurma, saf su, zeytin yağı'dan verileceği belirtilir.¹⁷⁴ Bu şerbetlerin muhip üzerindeki tesiri açıklanır, şerbet sunma töreninin nasıl yapıldığı nakledilir.¹⁷⁵

İncelediğimiz bütün nüshalarda tasvir edilen bu merasim ve diğer merasimler esnasında hemen her eylemde Fatiha okunması, merasimle ilgili bol ayetli duaların edilmesi (örneğin ilk merasimde: Fatiha, İhlas, Muavvizeteyn sureleri; Bakara 2/1-5, 285-286; Hadid 57/16; Ra'd 13/28; Zümer 39/22-23 ayetler okunur) ve muhip veya müride telkin edilen evrat detaylarıyla nakledilir. Merasimlere iştirak eden diğer dervişler ise dualar haricinde genellikle tevhid zikrine devam ederler.

Eser, “*Suret-i Ahd ve İnabe*” başlığıyla intisap merasiminin anlatımıyla devam eder.¹⁷⁶ Şerbet içen, üç veya yedi ay veya üç yıl olgunlaşan ve tarikata girmeyi hak eden muhip şeyhin onayı ve kendisi için tayin edilen rehberin kılavuzluğunda ahd verip şeyhe bağlanır. Bu merasimde çeşitli nasihatlerin yanında muhibbe günlük kılması gereken nafilâ namazlar ve tutulması gereken oruçlar, zikir ve evrat telkin edilir. Daha sonra tarikattaki hizmet makamları olan çavuş, sancaktar ve nakip tayinleriyle ilgili merasimler nakledilir.¹⁷⁷

¹⁷² *Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifaî*, 1b; *Fütüvvetname*, OE. Yz.-001583, 2a.

¹⁷³ Gölpınarlı'nın eserdeki şedd kuşatılmasıyla ilgili bilgilerin şeyhin halifelerinden Muhammed Tahir (ö. 1812)'in *Minhacu'l-Müridin* adlı eserinde daha detaylı olarak verildiği, bk. “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı”, 71, bilgisi, eserin müellifinin de aynı şahıs olma ihtimalini gündeme getirmektedir.

¹⁷⁴ *Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifaî*, 1b-2a; *Fütüvvetname*, OE. Yz.-001583, 2a-3a; *Fütüvvetname*, OE.Yz-001311, 1b-3a; *Fütüvvetname*, OE.Yz-001926, 6b-8a.

¹⁷⁵ *Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifaî* 2a-3a; *Fütüvvetname*, OE. Yz.-001583, 3a-4b; *Fütüvvetname*, OE.Yz-001311, 3a-8a; *Fütüvvetname*, OE.Yz-001926,8a-b.

¹⁷⁶ *Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifaî*, 3a-7a; *Fütüvvetname*, OE. Yz.-001583, 4b; *Fütüvvetname*, OE.Yz-001311, 8b; *Fütüvvetname*, OE.Yz-001926, 15a-19a.

¹⁷⁷ *Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifaî*, 7a-12b; *Fütüvvetname*, OE. Yz.-001583,13a-21b; *Fütüvvetname*, OE.Yz-001311, 18b-25b; *Fütüvvetname*, OE.Yz-001926, 19b-25b.

Eserin 13b-18a arası “*Fî beyan-ı Tarık-ı Fütüvvet*” başlığıyla fütüvvete ayrılmıştır.¹⁷⁸ Burada klasik Fütüvvetnamelerle benzer konuların ele alındığı görülmektedir. Hz. Peygamberin sahabeyi birbiriyle ve Hz. Ali’yi de kendisiyle kardeş etmesi, bu vesileyle Hz. Ali’yle ilgili söylediği hadis-i şerifler, Hz. Ali’ye hırka ve tacın verilmesi ve şeddin bağlanması, Hz. Ali’nin 17 kişinin belini bağlaması, onun izniyle Selman-ı Farisî’nin 55 kişinin belini bağlaması anlatılır ve beli bağlanan kişiler sıralanır. Burada şeddin yedi bağlama şekli resimlendirilerek verilir. Hz. Ali’nin Müslümanlığı yaymak üzere dört iklime gönderdiği dört sahabeden bahisle şeddin bağlama şekillerine atf yapılarak şeddin yedi adı ve yedi çeşidin açıklaması, fütüvvete alınmayan on iki sanat grubu sıralanır. Bu kısım Ahmed er-Rifâî’nin nesep silsilesi verilerek tamamlanır.

Anlatıda Ebu Talib-i Mekkî’nin *Kûtu’l-Kulûb*, Begavî’nin *Mesâbih* gibi eserlerine atf yapılmakla birlikte Hz. Ali’yle ilgili nakledilen hadisler Şii kaynaklıdır. Bununla birlikte Hz. Ali’ye şedd kuşatılması, hırka ve tacın giydirilmesi tamamen tarikat geleneği bağlamında, hiçbir siyasi atf söz konusu edilmeksizin ve tevellâ eşasına uygun olarak anlatılır ve sahabeden teberi edilmez. Bilakis muhtelif yerlerde, dört yar-i Güzîn, aşere-i mübeşşire, Bedir, Uhud ve Huneyn ashâbı ehl-i beytle birlikte hayırla yâd edilir ve onları sevmenin gerekliliğine vurgu yapılır. Bunun dışında âdab ve erkânla ilgili hususlar anlatılırken yeri geldikçe Hz. Ali’ye işaret edilir.

Daha sonra eserde “*Fî beyân-ı hilâfet*” başlığıyla halifeye ilbâs-ı hırka (icâzet) merasiminin nasıl icra edildiği anlatılır.¹⁷⁹ Merasime, halife olacak adayın törenden önce yapması gereken tesbihatla başlanır. Daha sonra ilk toplanan dervişlerle halka olup çekilecek tesbihat ve sonrası sofrâ açma erkânı verilmektedir. Ertesi günü asıl halifelik töreni için yapılan ön hazırlık ve mahfil için çarşaf, seccade, yeşil yaprak, gül, şiş, kılıç, topuz, hırka, şemle, şedd ve tâc hazırlanır. Tören esnasında misafîr şeyhler ve halifeler usule göre yerlerine oturtulur. Dua ve selamlarda Irak’ın dört kutbu Abdulkadir Geylânî (ö.562/1166), Ahmed el-Bedevî (ö.675/1276), İbrahim ed-Dessukî (ö.578/1182) ve Ahmet er-Rifâî (ö.676/1277) ile tarikatın bağlı bulunduğu kolun şeyhi Ahmed bin Ulvan (ö. 1255/1839-40)’ın adları yâd edilir.

¹⁷⁸ Diğer nüshalarda bu kısım, *Fütüvvetname*, OE. Yz.-001583, 21b-30b; *Fütüvvetname*, OE.Yz-001926, 26a-32b.

¹⁷⁹ *Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifâî*, 18a-26b; *Fütüvvetname*, OE. Yz.-001583, 31a-44b; *Fütüvvetname*, OE.Yz-001926, 33b-40b.

Tören esnasında yapılan dualarda Al-i İmran 200; Nisa 58; En'am 79, 162; Tevbe 129; Nahl 91, 95; Ahzab 38, 39, 40, 56; Fetih 10; Tahrim 8. ayetler okunur. Yine törenin bir safhasında önce şeyh ikişerden sekiz rekât, sonra halife ikişerden sekiz rekât namaz kılarak sevaplarını dört kutbun ruhuna hediye ederler. Bu namazlar arasında seccade önce erkânına uygun olarak köşelerinden katlanır, sonra erkânına uygun olarak katlanan yerler açılır. Daha sonra seccade kaldırılır ve halife rehberin gözetiminde şeyhin önüne oturur. Merasimin bu safhasında daha önce dürülmüş şemle şeyh tarafından her seferinde Fatiha okunarak on iki kat halifenin başına sarılır. Yine aynı şekilde hırka Fatihalar okunarak halifeye giydirilir. Sonra şedd erkân ile tazim edilir ve farklı dualar ve Fatihalar ile düğümler atılır. Önce dört düğüm sırasıyla Allah, Cebrail, Hz. Muhammed, Hz. Ali adına atılır. Sonra belli tesbihat karşılığı hazırûna sembolik olarak satılan halifeye Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin adına beş düğüm daha atılır. Sonra halife tekbirler eşliğinde çarşaf altına alınır. Erkan ile şeyh halifeye ahd/el verir.

Daha sonra emanet edilecek sıcak ve soğuk aletler sıralanır: Gül, zincir, tas, sac, meşale, fırına girmek; seyf, şiş, topuz, harbe, ekl-i sülûmen, misrahiyye (tarak), efâ'î (yılan). Ayrıca nüsha denilen lücce bademinden eğri ağaç. Bunların yanında daha önce zikredilen merasimde kullanılan eşyalar, dört kapı, dokuz düğüm, el tutma şekiller vb. toplam kırk sekiz adet emanet halifeye verilerek uzunca bir dua yapılır. Sonra halifenin başındaki şemle erkân ile çıkartılıp tac giydirilir ve posta oturtulur. Böylece merasim sona erer. Eğer bu merasimde halife posta oturtulmaz ise ayrıca bir iclâs töreni düzenlenir.

Halifeye verilecek telkin duasından sonra, rüya çeşitleri ve yorumları, yedi nefis mertebesine göre görülebilecek rüyalar ve yorumları, mertebelere göre zikredilecek evrat yer alır.¹⁸⁰ Daha sonra halifenin şerbet verme, ahd alma, sülûk vb. törenlerinde yapması gerekenler, kılıç ve şiş vurma usulleri, güller anlatılır. Eser bundan sonra çeşitli hastalıklara faydalı bazı duaların da yer aldığı tarikatla ilgili vefkler, telkinler, dua ve evrat örnekleriyle tamamlanır.¹⁸¹

Değerlendirme

İncelediğimiz Rifâî Fütüvvetnameleri Gölpinarlı'nın Rifâliğin XIII. yüzyıl Türkiye'sinde fütüvvet geleneğiyle hemhâl olarak tutunabildiği görüşünü doğrulamaktadır. Esasen Irak kökenli bir tarikat olan Rifâliğin ortaya çıktığı dönemlerde, fütüvvetin de halife en-Nasır li-Dinillah'ın gayretleriyle yarı resmî teşkilatlanarak yayılma gayretini dikkate alırsak bu birlikteliği tabii karşılamak

¹⁸⁰ *Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifâî*, 27a-29a.

¹⁸¹ *Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifâî*, 32b-53a.

gerekir. Bununla birlikte Türkiye coğrafyasında nispeten kabuğuna çekilen Rifâilik XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul merkezli olarak yeniden canlanırken ilk dönemde olduğu gibi yine fütüvvet geleneğiyle ayakta durmuştur. Bir başka ifadeyle tarikat geleneğinde var olan fütüvvet algısı, tarikatın Türkiye’de yeniden canlanmasına önemli katkı sağlamıştır.

Öyle görünüyor ki bu katkıda en önemli unsur şedd/kuşak bağlama törenleri ve buna bağlı olarak fütüvvet geleneğinde oluşan iç hiyerarşik yapı olmuştur. Çünkü muhibbin tarikata girişiyle birlikte başlayan süreçte müridlik, çavuşluk, sancaktarlık, nakıblık ve halifelik makamları ve bunlarla ilgili törenler ahi/fütüvvet geleneğinde gördüğümüz ahabab, nim-tarîk, miyan-beste, beşâriş, nakîb, halife¹⁸² makamları ve törenleriyle örtüşmektedir. Nitekim *Tarikat-ı Rifâiyye*’de “nim-tarîk” adının değiştirilmesine bile gerek görülmeden aynen muhafaza edilmiştir. Bununla birlikte münhasıran bir fütüvvet esnaf yapılanması yerine bir tarikat geleneği söz konusu olduğu için bu törenlerde tarikatla ilgili unsurlar daha belirgin olarak yer almıştır. Örneğin ahi törenlerinde şedd/kuşakla beraber gördüğümüz meslekle ilgili iğne-iplik, makas, terazi, kılıç vb. eşyalar yerini tarikat geleneğinde pîr emaneti olarak kabul edilen tâc, hırka, şemle; Rifâilik özelinde şiş, harbe, topuz, gül gibi şeylere bırakmıştır. Ahi/fütüvvet geleneğindeki tuzlu su Rifâilikte yedi nesneden hazırlanan şerbete dönüşmüştür. Törenlerde tarikatın geleneğine uygun bol miktarda evrat ve ezkâr yer almıştır. Tarikata intisap etmek isteyen muhip derecelerine göre çeşitli nafile namaz ve oruç gibi ibadetlerle mükellef kılınmıştır.

İncelediğimiz bazı nüshalarda yer alan ve “*Fî beyan-ı Tarik-ı Fütüvvet*” başlıklı fasıldaki şedd kuşanma ile ilgili verilen malumat tamamen fütüvvet geleneğiyle örtüşür ve tespitlerimize göre büyük ölçüde Razavî’nin “*Miftâhu’d-Dekâik fî Beyâni’l-Fütüvveti ve’l-Hakâik*”¹⁸³ kaynaklıdır. Bu bölüme eserlerde yer verilmesi, kanaatimize göre tasavvuf ve tarikat geleneğinde devam eden uygulamaların ilk pîre dayandırılarak meşrulaştırılma ve içselleştirilme çabalarıyla doğrudan ilişkilidir. Şedd kuşanma geleneği de Hz. Peygamber ve Hz. Ali’ye dayandırılır. Şeddin yedi çeşit bağlanması da Hz. Ali’den kaldığı, onun belini bağladığı kişilere ve çeşitli iklimlere göre tasnif edilerek yedi çeşit bağlamının

¹⁸² M. Saffet Sarıkaya, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, 58-60. Bu hiyerarşinin esnaf hayatına yansıyan biçimi yamak, çırak, kalfa, usta şeklinde sıralanır.

¹⁸³ Seyyid Muhammed b. Seyyid Alâuddin el-Hüseyin er-Razavî (ö. 1524’den sonra?) Eser, “*Fütüvvetname-i Kebîr*” adıyla da bilinir. Süleymaniye Ktb. İzmir 337, Millet Ktb., Şer’iyye 902. Eser üzerine Rahşan Gürel, *Razavî’nin Fütüvvet-namesi*, Marmara Üniv. SBE. Yayınlanmamış Dr. Tezi. 1992 adlı bir çalışma vardır.

temeli oluşturulur. Ancak daha ilginç olanı bu yedi çeşit bağlamanın resmedilmesi önceki kaynaklara göre daha canlı ve anlaşılırdır. Şeddin bağlama şekilleri; Şedd-i Elifi, Şedd-i Cevkânî, Şedd-i Lâmelifi, Şedd-i Kavsi, Şedd-i Mihrâbî, Şedd-i Süleymânî, Şedd-i Yusûfî¹⁸⁴ olarak sıralanır.

Aynı bölümde Hz. Peygamberin sahabeyi birbiriyle ve Hz. Ali'yi de kendisiyle kardeş etmesi,¹⁸⁵ bu vesileyle Hz. Ali'yle ilgili söylediği hadis-i şerifler, Hz. Ali'ye hırka ve tacın verilmesi ve şeddin bağlanması, Hz. Ali'nin on yedi kişinin belini bağlaması, onun izniyle Selman-ı Farisî'nin elli beş kişinin belini bağlaması anlatılır ve bel bağlanan kişiler sıralanır. Burada Seyyid Hüseyin ve Razavî'de gördüğümüz Gadîr-i Hum merkezli bir anlatım yerine Sünnî kabullere uygun hicret sonrası kardeşleştirme olayı merkezli bir anlatım söz konusudur. Ancak nakledilen hadisler büyük ölçüde Şii kaynaklıdır. Hz. Ali ve Selman'ın belini bağladığı kişiler ahi/fütüvvet geleneğinden farklı olarak meslek nispetleriyle yer almazlar. Ancak bu kişilere Hz. Ali tarafından bel bağlanıp icazet verildiği için saygı gösterilir. On yedi kemerbeste şunlardır:

1. Selman Farisi
2. Amr b. Ümeyye
3. Bilal-i Habeşi
4. Büreyde Esleme
5. Zü'n-nûn Mısrî
6. Süheyb b. Sinan
7. Hasan el-Basrî
8. Kanber
9. Kümeyl b. Ziyad
10. Abdullah b. Abbas
11. Malik Eşter
12. Muhammed b. Ebî Bekr
13. Cömerd Kassab (lakabı) künyesi Ebu Ukayl, adı Nasr, İsfهانlı
14. Cabir (el-Ensârî)

¹⁸⁴Seyyid Hüseyin, "Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi", nşr. Abdalbaki Gölpinarlı, *İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası*, c.XVII, Nu:1-4, 1955-1956, 119-120. Razavî, *Miftâhu'd-Dekâik*, Süleymaniye Ktb. İzmir 337, 48a-50a.

¹⁸⁵ *Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifâî*, ; *Fütüvvetname* OE. Yz.-001583;

15. Ebâ Zer-i Ğıffârî
16. Ebu'd-Derdâ
17. Ebû Ubeyde Hazrecî¹⁸⁶

Hız. Ali'nin belini bağladığı on yedi kemerbeste genellikle Bektaşî/Alevî geleneğini telmih etmektedir. Ancak öyle görülüyor ki bu kabul Anadolu'daki diğler tarikat geleneğinde -de yaygın olarak sürdürölmektedir. On yedi kemerbestenin adları Rifâilikte ahi/fütüvvet geleneğine uygun olarak devam ettirilmıştır.¹⁸⁷ Oysa Bektaşî/Alevî gelenek, muhtemelen Safevî Şiiğinin tesiriyle bu isimleri büyük ölçüde değıştirmiştir.¹⁸⁸

İncelediğimiz nüshalar arasında *Tarikat-ı Rifâiyye* diğlerlerinden farklı olarak Hız. Ali'yle ilgili, Hız. Peygamberin onu kardeş edinmesi ve tarikat emanetlerini teslimi gibi hususlar ve Hız. Ali hakkında irad edilen hadisler yer almaz. Bununla birlikte eserde on iki imam-on dört masum'dan bahsedilir, onlarla ilgili bilgiler verilir, bunun imanın gereğı olduğunu vurgulanır, tevellâ ve teberrâ açıklanır.¹⁸⁹ Bu açık bir biçimde Şii temayülleri göstermektedir. Yaptığımız incelemede Rifâî kolları arasında Şii/Alevî temayülün en belirgin olarak Mâriflik'te bulunduğunu

¹⁸⁶ *Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifâi'*de 3. sıra atlanmıştır. *Fütüvvetname* OE. Yz.-001583'de 5. Sırada Sa'd b. Ebî Vakkas verilmiştir (23b-24a)

¹⁸⁷ Razavî, *Miftâhu'd-Dekâik* 6b-7b. Seyyid Hüseyin,'de Hasan b. Sabit-Ömer el-Huzâfî- Müslim b.Akil-Sa'd b. Ebî Vakkâs-Ebu'l-Mu'cân farklı isimlerdir. (83-84); *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdik*'ta Sakât (muhtemelen Seriyü's-Sakati), Müseyyeb (Said b Müseyyeb), Ammar Yasir, Süleym, Ebû'l-Mu'cem, Seyf (el-Yemânî) farklı olarak yer alır, *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdik*, nşr. M. Saffet Sarıkaya, Horasan Yayınları, İstanbul, 2008, 17b.

¹⁸⁸ Bektaşî kaynakları için Bkz., M.Tevfik Oytan, *Bektaşîliğin İcyüzü*, 7. baskı, İstanbul, (1979), 306-308; Şevki Koca, *Mürğ-i Dil*, İstanbul (1999), 148. Haydar Kaya bu listeye birlikte sadece Hız. Ali'nin evladından ayrı bir on yedi kemer-beste listesi daha verir, bkz., *Alevî-Bektaşî Erkânı Evrâdı ve Edebiyatı*, İstanbul (1993), 44-49; İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Ankara (1998), III, 542-543, 613-617. Eser sahiplerinin eski metinlerden okuyuşlarına ve şifahî bilgilerine göre bu adların küçük farklarla kaydedildiklerini görmek mümkündür.

¹⁸⁹ *Tarikat-ı Rifâiyye*, Bel.Yz-00543, 26b-27a.

Teberrâ: "*Hanedan-ı Âl-i Rasûlün sevmediğı ahlakı sen dahi sevmeyüb onlara ziyadesiyle bi-gayri hak zinet-i dünya için buğz ve eda edenlere buğz etmek yani onların ef'âl-i kabihalarından yüz çevirdim ve o kavm üzerine teberrâ oldum,*" demektir.

Tevellâ: "*Hanedan-ı Âl-i Rasûlün yoluna giden ehlullahın erkânları uğruna bi'l-iftihar can ve başını feda edüb huzurlarına yüz sürmekte müstakim olmak yani Ehl-i beyti Rasûlün muhabbetlerinin ateşiiyle her dem esrâr-ı aliyyelerine mahrem olmaktığı tevellâ oldum,*" demektir.

tespit etmekle birlikte, Mâriflik ve mezkur risâlenin bu kola aidiyetiyle ilgili daha detaylı çalışmaların yapılması gerektiği kanaatindeyiz.¹⁹⁰

Oysa diğer Fütüvvetname nüshalarında XIII. yüzyıl geleneğine uygun olarak tevellâ anlayışı görünmekle birlikte teberrâya rastlanmaz. Metinlerde Hz. Ali ve ehl-i beyt öne çıkarılır ancak diğer sahabe de hayırla yâd edilir ve onlara bağlanmanın ve onları sevmenin gerekliliğinden bahsedilir. Ahd alan müridin yapması gereken şeylerden bahsederken: "...istikamet üzere olup şeriat u takvayı muhkem tutup Hz.Peygamber Muhammed Mustafa (sav) hazretini ve çihâr-ı yâr-i güzîni ve aşere-i mübeşşire ve tâbiîn ve tebeu'-tâbiîn ve eimme- i müctehidîn ve ashâb-ı Bedr ve Uhud ve Suffa ve sair ashâb-ı Rasulüillah rıdvânullahi Teâlâ aleyhim ecmaîyn efendimiz hazretlerini sıdkla sevip ve eseri muhabbetlerini hibânen ve erkânen gerek ibadette cümlesine kemâl-i mütebaat edip her mahalde azimetini akvâ ve evlâ olanı vâcip rütbesinde iltizâm ve her hatırın nâ-şübehât ve lâ ye'se varınca terkini rütbe-i sadakatle bilâ zarûret irtikâb u ihtirâz edip ve sahâbe-i güzîn hakkında vâki' olan ba'zı kelimât-ı mülhidîn kat'an istima' ve isgâ' etmeyip..."¹⁹¹ denilerek sahabe tafsilatıyla zikredilip onları sevmenin gerekliliği ve onlar hakkında asla kötü söz söylenmemesi ve kötü sözlere kulak verilmemesi vurgulanır.

Fütüvvetle ilgili faslın dışında Rifâî Fütüvvetnamelerinde yer alan tarikatla ilgili anlatılan âdab ve erkân, tarikatın şekli unsurları hakkındaki açıklamalar arasında benzerlikler vardır. Bu benzerliklerin tarikat çevresiyle ilişkili olduğu söylenebilir. Tarikata girmek isteyen muhipte bulunmaması gereken sıfatların sıralanışı, fütüvvetle alınmayanlarla, muhipte bulunması gereken sıfatların sıralanışı fütüvvetdârda bulunması gereken vasıflarla benzer şekilde ahi/ fütüvvet geleneğine uygun olarak verilmektedir.¹⁹² Yine fukaranın gündelik hayatında uyması gereken

¹⁹⁰ Marifilik: Mehmet Mârifî (ö. 1817)'ye nispet edilen Rifâî koludur. O âsitanesini Kartal civarında kurmuştur. Bütün tarikatlarda bulunan Ehl-i beyt sevgisinin Mârifilik kolunda üst seviyede olması, âsitanenin tevhidhane tasarımı on iki sayısının kullanılması tarikatın Bektaşî olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Yeniçeri Ocağının kapatılmasından sonra bazı Bektaşîlerin Rifâî kisvesine büründüğü, Mârifilik kolunun da bu iki tarikatın meczıyla ortaya çıktığına dair iddialar bulunmaktadır Hür Mahmut Yücer., *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, 412-414; Atabey Kılıç, "Ege Bölgesine ait Alevî-Bektaşî-Rifâî Esaslı Bilinmeyen Bir Mahallî Tarikat: Marifilik", *Bilimname I*, 2003/1, Kayseri, ss 197-205. Konuyla ilgili değerlendirmeler için bkz., M. Saffet Sarıkaya, "Türkiye'deki Bektaşî-Alevi Kültürüne Dair Farklı Bir Çeyre: Bir Rifâî Risalesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, yıl:1, sayı:1, Ankara 2011.

¹⁹¹ *Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifaî*, 5b; *Fütüvvetname* OE. Yz.-001583, 10a-b.

¹⁹² M. Saffet Sarıkaya, *Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, 64-68.

görgü kuralları niteliğindeki edepler, Burgazi ve Seyyid Hüseyin Fütüvvetnamelerinde Nuşirevan'a dayandırılan 740 edepten gündelik hayatla ilgili naklettikleri 124 edeple büyük ölçüde aynıdır.¹⁹³

Anadolu'daki pek çok tarikatta gördüğümüz niyaz duruşu ve bununla ilgili izahlar da fütüvvet geleneğiyle örtüşür.¹⁹⁴ *Tarikat-ı Rifâiyye*'deki niyazla ilgili şu yorum da Hacı Bektaş Veli'nin Adem kelimesiyle ilgili yaptığı yorumu çağrıştırmaktadır: “*Niyâz duruşu 'elife, baş eğmesi ı dal'a dizini büküp durması ı mime, dolayısıyla Adem'e işaretidir ki; huzur-ı erenlere sıfat-ı hayvaniyetten münsalîh olub sırr-ı Adem'e nail oldum demektir. Adem'in 'elif'i Allah'a, ı dal'ı Cebrail'e, ı mim'i Muhammed'e işaretidir. Elif gibi dârda durmak bin hakka işaretidir ki huzur-ı Hakk'ta doğrular makamı olup ben dahi özümü Hakka doğrultup geldim demektir. Bu erkân Hz. Hüseyin'den kalmıştır.*”

Bunların yanında tarikatın ahkâmı, esbabı, erkânı, binası gibi hususlarda fütüvvet geleneğiyle örtüşür:

Ahkâm-ı tarikat: Şehâvet, marifet, yakın, sıdk (sabr), tevekkül, tefekkür.

Erkân-ı tarikat: İlm, hilm, rıza, şükr, zıkr (sabr), ihlas (uzlet).

Beyân-ı tarikat: İradet, icazet, zühd, takva, kanaat, uzlet (güzel ahlâk).

Vacibât-ı tarikat: İhsan, zıkr (ünsiyet), terk-i ukbâ, terk-i dünya (tırâş); havf, şevk.¹⁹⁵

Bu şartların müridin uygulayarak kazanması gereken hasletler olarak şöyle sıralanmıştır: “*Ahd u inabe alan mürid şu yirmi şarta durmadan çalışa/muvazabet eyleye; şartı makam eylemek, makamı şart eylemek, itikat, takva, sabr, mücadele, şecaat, bezl, müriyyet, sıdk, amel, niyaz, ağıyarlık, melâmet, akıl, müeddeb ve müzehheb ahlak, hulk, teslim, vera ve istikamet*”.¹⁹⁶

İncelediğimiz nüshalarda ahi/fütüvvet geleneğiyle örtüşen hususlardan birisi de merasimler esnasında müride verilen nasihatlerdir. Konuyla ilgili iki örnek vermek istiyorum. Tarikata ilk girecek muhip için şeyhin oluru alındıktan sonra, merasime girmeden önce rehber: “*Erkân-ı tarikat dördtür: Şeriatta edeb, tarikatta*

¹⁹³ M. Saffet Sarıkaya, *Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, 123-127

¹⁹⁴ *Tarikat-ı Rifâiyye*, Bel.Yz-00543, 25a-26a; M. Saffet Sarıkaya, *Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, 193-194.

¹⁹⁵ *Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifâi*, 11b; *Fütüvvetname* OE. Yz.-001583, 19b-20a. M.Saffet Sarıkaya, *Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, 140-141.

¹⁹⁶ *Fütüvvetname*, OE.Yz-001311; 14a-15a; *Fütüvvetname*, OE.Yz-001926. 17b-18b. Her iki nüshada da dördüncü madde atlanmıştır.

edeb, hakikatta edeb ve marifette edeb.... Eline diline beline sadık ve müstakim ol. Yani elini her şeye sunma ve belini muhafaza eyle ve dilini her kelama uzatma. Zira teslimiyet gassal elinde meyyit gibidir... Hizmet ehli ol. Zira, Hz. Resul "Seyyidü'l-kavmi hâdimühüm" buyurmuştur." gibi öğütlerin yer aldığı uzunca bir nasihat verir.¹⁹⁷ Yine çavuş tayiniyle ilgili törende müride şedd kuşatılmadan önce sekiz öğüt verilir: "Gözet, sakla, muhkem tut, cem' et/topla, ört, ver, kes, al". Ahilikteki yol kardeşliği törenindeki öğütlere benzer olan bu öğütlerin açılımı ise şöyledir: "Evvel, "Gözet" demek Hak Teala'nın yolunu gözet demektir. İkinci şeraitte ve tarikatta muhalif olan şeyleri sakla demektir. Üçüncü, yani dinini ve ahdini muhkem tut demektir. Dördüncü, şeraitte ve tarikatta sana ait olan hasâili cem' et demektir. Beşinci, bir kimsenin aybını ört demektir. Altıncı, senden insaf istemeden insaf ver demektir. Yedinci, yaramaz huylarını kes demektir. Sekizinci, yani bu dediğimiz amelleri işle, cenneti al demektir."¹⁹⁸

Sonuç olarak yapısı itibarıyla farklı tarikat mensuplarını bünyesinde barındıran Ahilik, XV. yüzyıldan sonra lonca yapısına bürünerek münhasıran esnaf teşkilatı olarak varlığını sürdürürken, fütüvvet geleneği ve Fütüvvetnameler vasıtasıyla Anadolu'da görülen diğer tarikatlarda pek çok unsurlarıyla temsil edilmeye ve yaşamaya devam etmiştir. Bu durum, ahi/fütüvvet teşkilatının evrensel prensiplerinin kabul edilebilirlik ve uygulanabilirlik gücünün açık delilidir. Öyle ki XIII. yüzyıldan günümüze kadar geçen asırlara rağmen bu prensipler sadece zanaat sahibi Ahiler arasında değil, farklı zümreler tarafından da benimsenerek korunmuştur. Söz konusu prensiplerle ilgili son dönemlerde yapılan güncelleştirme çalışmaları, bu prensiplerin modern sanayi toplumuna da sunacağı pek çok ahlaki değerini bulduğunu göstermektedir. Bu devamlılığın yazılı kaynakları ise hiç şüphesiz Fütüvvetnameler olmuştur. Bu bağlamda kütüphanelerimizde henüz incelenmemiş onlarca Fütüvvetnamenin, benzeri diğer tarikat risaleleriyle mukayese edilerek, ciddi metin analizleriyle birlikte bilim dünyasına kazandırılmasının hem Osmanlı dönemi dini ve sosyal hayatının ortaya konulmasına, hem de günümüz modern iş ve çalışma dünyasına yapacağı katkı aşikârdır.

Kaynaklar

¹⁹⁷ *Tarikat-ı Rifâiyye*, Bel.Yz-00543, 5a-7a. Bu nasihatın ahilikteki benzeri için bk. M. Saffet Sarıkaya, *Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, 185-186.

¹⁹⁸ *Fütüvvetname* OE. Yz.-001583, 14b-15a; M. Saffet Sarıkaya, *Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, 191.

Abdulkaki Gölpınarlı, Abdulkaki, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XI, İstanbul, 1949-1950.

Atabey Kılıç, “Ege Bölgesine ait Alevî-Bektaşî-Rifâî Esaslı Bilinmeyen Bir Mahallî Tarikat: Marifilik”, *Bilimname I*, 2003/1, Kayseri,

Fütüvvetname, İBB Atatürk Kitaplığı, Nu: OE. Yz.-001583.

Fütüvvetname, İBB Atatürk Kitaplığı, Nu: OE.Yz-001926.

Fütüvvetname, İBB Atatürk Kitaplığı, Nu: OE.Yz-001311.

Fütüvvetname, İBB Atatürk Kitaplığı, Nu: OE-Yz-001692.

Fütüvvetname, İBB Atatürk Kitaplığı, Nu: OE-Yz-00697/3.

Tarikat-ı Rifâîyye İBB Atatürk Kitaplığı, Nu: Bel.Yz-00543.

Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdık, nşr. M. Saffet Sarıkaya, Horasan Yayınları, İstanbul, 2008.

Fütüvvetname-i Şeyh Yasin er-Rifâî, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud, Nu: 2532.

Haydar Kaya *Alevî-Bektaşî Erkânı Evrâdı ve Edebiyatı*, İstanbul (1993)

Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004,

İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Ankara 1998, III.

M. Saffet Sarıkaya, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

M. Saffet Sarıkaya, “Türkiye’deki Bektaşî-Alevî Kültürüne Dair Farklı Bir Çevre: Bir Rifâî Risalesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, yıl:1, sayı:1, Ankara 2011.

M. Saffet Sarıkaya- M. Necmettin Bardakçı, “Bir Rifâî Fütüvvetnamesi Üzerine İnceleme” yayın aşamasında olan çalışma.

Mustafa Tahralı, Rifâîyye, *DİA*, İstanbul, 2008, c.35.

Rahşan Gürel, *Razavî'nin Fütüvvet-namesi*, Marmara Üniv. SBE. Yayınlanmamış Dr. Tezi. 1992.

Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.

Seyyid Hüseyin, “Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin’in Fütüvvetnamesi”, nşr. Abdulkaki Gölpınarlı, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c.XVII, Nu:1-4, 1955-1956.

Seyyid Muhammed b. Seyyid Alâuddin el-Hüseyin er-Razavî (ö. 1524'den sonra?) *Miftâhu'd-Dekâik fî Beyâni'-Fütüvveti ve'l-Hakâik*, Eser, “*Fütüvvetname-i Kebîr*” adıyla da bilinir. Süleymaniye Ktb. İzmir 337, Millet Ktb., Şer’iyye 902.

Şevki Koca, *Mürğ-i Dil*, Nazenin Yayınları, İstanbul 1999.